

 Religijne oszacowanie człowieka w judaizmie¹

Streszczenie: Zagadnienie religijnego oszacowania wartości człowieka pojawia się w judaizmie szczególnie w kontekście wykupienia ze ślubowania i opiera się na prawie biblijnym, zawartym w dwudziestym siódmym rozdziale Księgi Kapłańskiej. W tym kontekście Tora ustala wartość człowieka od niemowlęcia do sędziwego wieku. Przedstawia się to następująco: mężczyznę w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat szacuje się na 50 srebrnych szekli, a kobietę w tym wieku na 30 srebrnych szekli; w wieku od pięciu do dwudziestu lat – młodzieniec 20 srebrnych szekli, a dziewczyna 10; dzieci w wieku od miesiąca do pięciu lat – chłopiec 5 srebrnych szekli, a dziewczynka 3, ludzie starsi od sześćdziesięciu lat wzwyż – starzec 15 srebrnych szekli, a staruszka 10 srebrnych szekli (Kpł 27,3-8).

Prawo to obowiązywało w czasach istnienia Świątyni w Jerozolimie i dotyczyło sytuacji, gdy ktoś składał ślubowanie, oddając na rzecz Świątyni „wartość” (hebr. *erech*) osoby, którą w takich przypadkach szacowano nie według jej osobistych cech, ale według ustalonej taryfy zależnej od wieku i płci. Prawem tym zajmują się główne starożytne dzieła literatury rabinicznej (Miszna, Tosefta, Gemara), szczególnie w traktacie *Arachin – Wartości (wykupu)*.

Celem artykułu jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi zagadnień związanych z wyceną wartości człowieka zawartą w Torze w kontekście ślubowania poświęcenia na rzecz Świątyni swojej lub czyjejs wartości lub wykupienia ze złożonego ślubowania. Z tymi problemami przyszło zmagać się uczonym talmudycznym, a w szczególności twórcom Miszny, która stanowi istotę tradycji ustnej judaizmu. Artykuł sięga w głąb tych zagadnień podpierając się świadectwem Miszny. To oszacowanie nie odzwierciedla rzeczywistej wartości życia ludzkiego, które w judaizmie stanowi najwyższą wartość, ani jego godności, która w judaizmie jest absolutna i niezależna od płci czy wieku. Jest to raczej system symboliczny i funkcjonalny, który miał na celu ułatwienie praktycznego spełnienia zobowiązań wobec Świątyni.

Słowa kluczowe: judaizm, literatura rabiniczna, oszacowanie, Tora, wartość człowieka

The Religious Assessment of a Person in Judaism

Abstract: The issue of the religious assessment of human value appears in Judaism particularly in the context of redemption from vows and is based on biblical law found in the twenty-seventh

¹ Niniejsze studium jest częścią projektu badawczego finansowanego w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki w latach 2020-2025, nr projektu 22H 18 0183 87.

chapter of the Book of Leviticus. In this context, the Torah assigns values to people from infancy to old age as follows: a man aged 20–60 is valued at 50 silver shekels, while a woman of the same age is valued at 30 silver shekels; for those aged 5–20, a male youth is valued at 20 silver shekels, and a girl at 10; for children aged 1 month to 5 years, a boy is valued at 5 silver shekels, and a girl at 3; for the elderly, aged 60 and above, an elderly man is valued at 15 silver shekels, and an elderly woman at 10 silver shekels (Lev. 27:3–8).

This law applied during the existence of the Temple in Jerusalem and concerned situations where someone made a vow, dedicating to the Temple the “value” (Hebrew: *erekh*) of a person. In such cases, individuals were not assessed based on their personal qualities but according to a fixed tariff depending on their age and gender. This law is discussed in key ancient works of rabbinic literature (Mishnah, Tosefta, Gemara), particularly in the tractate *Arakhin* – *Valuations* (of redemption).

The purpose of this article is to familiarize Polish readers with issues related to the valuation of human worth as presented in the Torah, in the context of vows dedicating one’s own or another’s value to the Temple, or redemption from such vows. These issues were addressed by Talmudic scholars, especially the authors of the Mishnah, which forms the essence of Judaism’s oral tradition. The article delves into these matters, supported by the testimony of the Mishnah. This valuation does not reflect the actual value of human life, which in Judaism is of the highest value, nor the inherent dignity of life, which in Judaism is absolute and independent of gender or age. Rather, it is a symbolic and functional system designed to facilitate the practical fulfillment of obligations to the Temple.

Keywords: human worth, Judaism, rabbinic literature, Torah, valuation

Wprowadzenie

Jak można mówić o oszacowaniu wartości człowieka, skoro został on zgodnie z Księgą Rodzaju (1,26) stworzony na Boży obraz i podobieństwo. Powiedział Bóg: ‘Stworzmy człowieka na nasz obraz i nasze podobieństwo’ (*Wajjomer Elohim naase adam becalmenu kidmutenu*) i ‘stworzył Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży stworzył go, mężczyznę i kobietę stworzył ich’ (*Wajjiwra Elohim et-haadam becalmo becelem Elohim bara oto zachar unekewa bara otam*, Rdz 1,27).

Wyjątkową wartość człowieka podkreśla literatura rabiniczna, a w szczególności traktat Miszny *Sanhedryn* stwierdzając, że świat został stworzony ze względu na każdego człowieka: „[Po to też człowiek został stworzony sam jeden], żeby głosić wielkość Świętego [Jedynego]², niech będzie błogosławiony, ponieważ człowiek wybija wiele³ monet jedną pieczęcią i wszystkie są do siebie podobne, a Król Królów nad królami, Święty [Jedyny], niech będzie błogosławiony, wybił pieczęć każdego człowieka pieczęcią pierwszego człowieka⁴

² Boga Stworzyciela.

³ W tekście oryginalnym ‘kilka’.

⁴ Adama.

i żaden z nich nie jest podobny do swojego kolegi. Dlatego każdy powinien powiedzieć ‘Ze względu na mnie został stworzony świat’⁵⁹’.

W kontekście ślubowania poświęcenia na rzecz Świątyni swojej lub czyjejś wartości lub wykupienia ze złożonego ślubowania Tora ustala wartość człowieka od niemowlęcia do sędziwego wieku. Przedstawia się to następująco: mężczyznę w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat szacuje się na 50 szekli srebra, a kobietę w tym wieku na 30 szekli srebra; w wieku od pięciu do dwudziestu lat – młodzieniec 20 szekli srebra, a dziewczyna 10; dzieci w wieku od miesiąca do pięciu lat – chłopiec 5 szekli, a dziewczynka 3, ludzie starsi od sześćdziesięciu lat wzwyż – starzec 15 szekli, a staruszka 10 szekli srebra (Kpł 27,3-8). Mędrzy talmudyczni podtrzymują biblijne oszacowanie ludzi w kontekście wykupienia ze złożonego ślubowania na rzecz Świątyni (Marcinkowski 2016: 31; tenże, 2004: 134). Tym zagadnieniem zajmuje się traktat Miszny *Arachin* (*Wartości [wykupu]*).

Sześć pierwszych rozdziałów traktatu *Arachin* (Wartości) zgodnie z nazwą zajmuje się szacowaniem osób i omawia prawo z tym związane. Ważną rolę odgrywa tu forma poświęcenia, w której ślubujący zobowiązuje się ofiarować na rzecz Świątyni wartość osoby. Rozdział szósty omawia także inne formy poświęcenia, które łączy z wykupieniem poświęconego mienia. Trzy ostatnie rozdziały wyjaśniają zagadnienia dotyczące pól, domów oraz innego mienia poświęconego Świątyni. Głównym wątkiem tego traktatu jest wskazanie wartości, za którą można wykupić to, co zostało poświęcone Świątyni i tym samym anulować uprzednio złożony ślub.

Wśród różnych form ślubowania świętości Tora podaje przykład ślubowania, które nazywa *neder lAdonaj* - dosł. ‘ślubowanie Panu’ (Pwt 23,22): ‘Jeśli składasz ślubowanie Panu, Bogu twemu, to nie zwlekaj z jego wypełnieniem, gdyż z pewnością zażąda tego Pan od ciebie i będziesz miał grzech. A jeśli zaniechasz ślubowania, to nie będziesz miał grzechu. Lecz tego, co wyszło z twych ust, strzeż i wypełnij to, co dobrowolnie ślubowałeś, co wypowiedziałeś swymi ustami’ (Pwt 23,22-24). Oprócz ślubowania złożenia różnego rodzaju ofiar ze zwierząt, ofiar pokarmowych lub z płynów, literatura rabiniczna zajmuje się także ślubowaniem darowania wartości (*erech*) określonej w Torze lub wartości rynkowej (*damim*). Tę formę ślubowania na rzecz Świątyni charakteryzowało wypowiedzianie słów ‘Zobowiązuję się dać ‘moją ustaloną wartość’ (*erki*) lub ‘Zobowiązuję się dać moją wartość rynkową’ (*damaj*) albo dać ‘czyjąś ustaloną wartość’ lub ‘czyjąś wartość rynkową’ mówiąc: ‘Zobowiązuję się dać ustaloną wartość tego a tego’ albo ‘Zobowiązuję się dać wartość rynkową tego to a tego’. W praktyce sprowadzało się to do tego, że np. w przypadku oszacowania wartości człowieka *erech* oznaczało wartość ustaloną w Torze i zależną od płci i wieku, a *damim* oznaczało wartość na rynku niewolników. Obie należności, zgodnie z zobowiązaniem, należało dać Świątyni. Tego rodzaju zobowiązania także włączono do *nidre kodesz*, czyli ‘ślubowań świętości’.

⁵ To oznacza, że każdy jest ważny, gdyż został stworzony w niepowtarzalnej formie. Por. Marcinkowski 2022: 242. Wszelkie przekłady z tekstów źródłowych (Biblia, Miszna) są dziełem autora artykułu.

1. Kto nie może szacować lub podlegać oszacowaniu oraz ślubować i być przedmiotem ślubowania?

Pierwsza lekcja traktatu *Arachin* w kontekście wykupienia ze złożonego ślubowania na rzecz Świątyni poucza, kto może, a kto nie może szacować lub podlegać oszacowaniu oraz ślubować i być przedmiotem ślubowania⁶: „Wszyscy mogą szacować⁷ i podlegać oszacowaniu⁸ i mogą ślubować⁹ i być przedmiotem ślubowania¹⁰: kapłani, lewici, Izraelici¹¹, kobiety i niewolnicy¹². Ktoś o nieokreślonej płci¹³ i obojnak¹⁴ mogą ślubować¹⁵ i być przedmiotem ślubowania¹⁶, mogą też szacować¹⁷, ale nie mogą podlegać oszacowaniu¹⁸, ponieważ oszacowaniu może podlegać tylko prawdziwy mężczyzna¹⁹ lub prawdziwa kobieta²⁰. Głuchoniemy, niespełna rozumu i niepełnoletni²¹ mogą być przedmiotem ślubowania i podlegać oszacowaniu²², ale nie mogą ślubować ani szacować, ponieważ nie mają rozeznania²³. Mający mniej niż miesiąc może być przedmiotem ślubowania²⁴, ale nie podlega oszacowaniu²⁵”.

⁶ Istotę odgrywiają tu imiesłowy hebrajskie od rdzenia *ajin-resz-kaf*: (w koniugacji hifil) *maarich* - dosł. ‘szacujący’, ‘oceniający’ i (w koniugacji nifal) *neerach* - ‘oszacowany’, ‘oceniany’ oraz od rdzenia *nun-dalet-resz*: (w koniugacji kal), *noder* - dosł. ‘ślubujący’, ‘uroczyście ofiarujący’ i (w koniugacji nifal), *nidar* - dosł. ‘ślubowany’, ‘uroczyście obiecany’.

⁷ W tekście oryginalnym *maarichin* - dosł. ‘szacują’. Każdy może oszacować jeśli powie: ‘Zobowiązuję się dać moje (lub czyjeś) ustalone oszacowanie’ *Erki alaj* lub *Erech ploni alaj*- czyjąś lub własną wartość. Przypomnijmy, że *erech* oznacza tu wartość ustaloną w Torze, którą musi wpłacić na rzecz Świątyni, por. Kpł 27,2-7.

⁸ W tekście oryginalnym *neerachin* - dosł. ‘oszacowani’, ‘oceniani’. Każdy może być oszacowany czy wyceniony, jeśli ktoś inny powie o nim: *Erko alaj*: ‘Zobowiązuję się dać jego oszacowanie’ i da tę wartość ustaloną w Torze na rzecz Świątyni.

⁹ W tekście oryginalnym *noderim* - dosł. ‘ślubują’. Każdy może złożyć ślubowanie mówiąc: *Damaj alaj*- ‘Zobowiązuję się dać moją wartość [rynkową]’ lub *Dmei ploni alaj* - ‘Zobowiązuję się dać wartość [rynkową] tego to a tego’. A następnie daje równowartość na rzecz Świątyni, tyle, ile byłby wart jako niewolnik na rynku, por. Ar 3,1; por. także wstępne wyjaśnienia. Przypomnijmy, że *damim* oznacza tu wartość rynkową.

¹⁰ W tekście oryginalnym *nidarim*- dosł. ‘ślubowani’. Każdy może być przedmiotem ślubowania, jeśli inny powie o nim: *Damaw alaj*- dosł. ‘Zobowiązuję się dać jego wartość (rynkową).

¹¹ Zwykle Izraelici. Według kodeksu Kaufmanna i Parma jest tu l. poj. rzeczowników.

¹² Kananejscy. Więcej na ten temat: Marcinkowski, 2021: 183-206.

¹³ *Tumtum*, który nie posiada oznak żadnej płci, por. Ch. Albeck, 2008: 197.

¹⁴ *Androginos*, posiadający cechy obu płci.

¹⁵ Wskazując własną lub czyjąś wartość rynkową dla Świątyni.

¹⁶ Ponieważ mają swoją wartość.

¹⁷ Innych.

¹⁸ Skoro trudno określić ich płeć.

¹⁹ Hebr. *zachar wadaj*- dosł. pewny mężczyzna, samiec’, por. Kpł 27,3-7.

²⁰ Hebr. *nekewa wadait*- dosł. ‘pewna kobieta’, rodzaj żeński’. *Tumtum* i *androginos* nie posiadają ani pewnego rodzaju męskiego ani żeńskiego.

²¹ Por. B Kam 6,4.

²² Dokonanemu przez innych.

²³ Nie znają istoty tego ślubowania lub oszacowania.

²⁴ Ponieważ posiada jakąś wartość.

²⁵ Ponieważ oszacowanie według Tory rozpoczyna się od miesiąca wzwyż.

2. Czy obcy mają prawo do wykupienia ze ślubowania według oszacowania Tory lub według wartości rynkowych?

W lekcji drugiej rabi Meir i rabi Jehuda dyskutują na temat prawa obcych do wykupienia ze ślubowania według oszacowania Tory lub według wartości rynkowych: „Obcy – rabi Meir mówi: Może podlegać oszacowaniu²⁶, ale nie może szacować²⁷. Rabi Jehuda mówi: Może szacować²⁸, ale nie może podlegać oszacowaniu²⁹. Obaj³⁰ zgadzają się, że mogą³¹ ślubować i być przedmiotem ślubowania³²”.

3. Wykupienie ze ślubowania w obliczu śmierci

Lekcja trzecia zajmuje się wykupieniem ze ślubowania w obliczu śmierci: „Człowiek umierający albo skazany na śmierć³³ nie może być przedmiotem ślubowania³⁴ ani podlegać oszacowaniu³⁵. Rabi Chanina ben Akawja mówi: Może podlegać oszacowaniu, ponieważ jego wartość jest określona³⁶; ale nie może być przedmiotem ślubowania, ponieważ nie ma

²⁶ Izraelita może oszacować obcego mówiąc: ‘Poświęcam jego wartość’ i musi wpłacić na rzecz Świątyni według wieku obcego.

²⁷ Obcy nie może oszacować ani siebie, ani innych. Jeśliby nawet powiedział: ‘Poświęcam wartość tego to a tego’ lub ‘mają wartość’ to jest to nieważne.

²⁸ Może poświęcić wartość Izraelity i wpłacić to do Świątyni.

²⁹ Nie może oszacować, tzn. poświęcić swojej wartości ani też Izraelita nie może poświęcić jego wartości Świątyni, gdyż Kpł 27,2 mówi wyraźnie: ‘Przemów do synów Izraela i powiedz im’, co wyklucza obcych.

³⁰ Rabi Meir i rabi Jehuda.

³¹ Tutaj pojawia się liczba mnoga dotycząca obcych..

³² Obcy mogą ślubować poświęcenie swojej lub czyjejś wartości rynkowej na rzecz Świątyni, jak też Izraelita może ślubować poświęcenie na rzecz Świątyni wartości rynkowej obcego i takie ślubowania są ważne, a równowartość należy wpłacić. Istotę stanowi tu wypowiedzenie przez obcego formuły ślubowania: *Damaj alaj* - ‘Zobowiązuję się dać moją wartość [rynkową] lub *’Dmei ploni alaj* - ‘Zobowiązuję się dać wartość [rynkową] tego to a tego’, por. Szek 1,5; por. także poprzednią lekcję.

³³ Skazany sądownie na karę śmierci.

³⁴ Jego lub kogoś innego ślubowanie ofiarowania jego wartości jest nieważne, ponieważ człowieka bliskiego śmierci traktuje się jak zmarłego, nie ma żadnej wartości.

³⁵ Jeśli on sam lub ktoś inny poświęciłby Świątyni jego wartość, to będzie niezdatne. Gemara podpira tą opinię fragmentem Tory: ‘Postawią go przed kapłanem i kapłan go oszacuje’ (Kpł 27,8), co wyklucza człowieka umierającego, który nie wstanie, żeby stawić się przed kapłanem. I dalej: ‘Każdy człowiek obłożony klątwą nie będzie wykupiony, ale poniesie śmierć’ (Kpł 27,29), co z kolei wyklucza skazanego na karę śmierci, który także nie ma żadnej wartości.

³⁶ Jego wartość jest określona w Torze według wieku, por. Kpł 27,3-8.

określonej wartości³⁷. Rabi Jose mówi: „Może³⁸ ślubować³⁹, szacować i poświęcać⁴⁰; a jeśli wyrządzi szkodę, to musi zapłacić odszkodowanie⁴¹”.

4. Przypadek ciężarnej skazanej na karę śmierci

Lekcja czwarta omawia przypadek ciężarnej skazanej na karę śmierci: „Jeśli kobieta⁴² jest skazana na [karę] śmierci⁴³, to nie czeka się na nią, aż urodzi⁴⁴. Jednak jeśli już siedziała na krześle porodowym⁴⁵, to czeka się na nią aż urodzi⁴⁶. Jeśli na kobiecie wykonano wyrok śmierci⁴⁷, to można mieć użytek z jej włosów⁴⁸”.

5. Zasady dotyczące minimalnych i maksymalnych wartości oszacowania

Zgodnie z Torą (Kpł 27,3-8) największa wartość oszacowania człowieka to pięćdziesiąt srebrnych szekli dla mężczyzny w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat, a najmniejsza to trzy srebrne szekle dla dziewczynki w wieku od miesiąca do pięciu lat. Miszna używa miary *sela*⁴⁹ odpowiadającej biblijnemu srebrnemu szeklowi. Według Tory ubogiego należało stawić przed kapłanem, który dokona oszacowania (Kpł 27,8). Pierwsza lekcja drugiego rozdziału określa najniższą wartość oszacowania (*sela*), którą nawet najuboższy powinien zapłacić: „Nie ma oszacowania mniejszego niż *sela* i nie ma oszacowania większego niż pięćdziesiąt *sela*⁵⁰. W jaki sposób? Jeśli dał⁵¹ *sela*, a [następnie] się wzbogacił, to nie musi

³⁷ Bliski śmierci lub skazany na śmierć nie mają żadnej wartości rynkowej.

³⁸ Bliski śmierci lub na nią skazany

³⁹ Ofiarowanie czyjejś wartości na rzecz Świątyni.

⁴⁰ Ofiarowanie czegoś na rzecz Świątyni, co będzie pobrane z jego mienia.

⁴¹ Odszkodowanie muszą zapłacić jego spadkobiercy.

⁴² Ciężarna.

⁴³ I jej egzekucja ma się wkrótce odbyć.

⁴⁴ Wykonuje się egzekucję, ponieważ obydwójce (razem z potomkiem) stanowią jedno ciało. Gemara wyjaśnia, że chodzi tu o kobietę niewierną swojemu mężowi por. Pwt 22,22.

⁴⁵ Zaczęły się bóle porodowe, kiedy ogłoszono wyrok.

⁴⁶ Odkąd rozpoczął się poród, płód jest traktowany jak osobne ciało, dlatego nie wykonuje się egzekucji w tej sytuacji.

⁴⁷ Nawet prawomocnym wyrokiem sądu.

⁴⁸ Gemara wyjaśnia, że chodzi tu o perukę z włosów innej kobiety, ponieważ ze zmarłej nie można mieć żadnej korzyści. Według innych komentarzy włosy kobiety, na której wykonano wyrok śmierci, są dozwolone do użytku, ponieważ włosy nie umierają.

⁴⁹ Sela, grecka moneta równa dwóm zwykłym szeklom (sykлом, sykl = 1/50 miny (mane) lub czterem srebrnym denarom, por. tabelę Ważniejsze monety, wagi i miary, Marcinkowski, 2013:323; por także Bech 8,2.7.

⁵⁰ Jakie przewiduje Tora na wykupienie człowieka ze ślubowania.

⁵¹ Biedak dał sela na wykupienie siebie lub kogoś innego.

[już] niczego dodawać⁵². Jeśli [jednak dał] mniej niż *sela*⁵³, a [następnie] się wzbogacił, to daje pięćdziesiąt *sela*⁵⁴. Jeśli miał pięć *sela*⁵⁵- rabi Meir mówi: Daje tylko jedną [monetę *sela*]⁵⁶. Mędrcy zaś mówią: Daje wszystkie⁵⁷. Nie ma oszacowania mniejszego niż *sela* i nie ma oszacowania większego niż pięćdziesiąt *sela*⁵⁸».

6. Członkowie służby liturgicznej byli sprawdzani pod względem pochodzenia

W kontekście ‘czego nie może być mniej lub czego więcej’ tannaici odnoszą się m.in. do pełnych miesięcy w roku, dwóch chlebów, chleba pokładnego, terminu obrzezania noworodka⁵⁹, do trąbienia lub grania na instrumentach w Świątyni⁶⁰, a także do zabezpieczających oprawę muzyczną w Świątyni lewitów⁶¹, gdyż tylko oni mogli stać na podwyższeniu (*duchan*) podczas śpiewu psalmów⁶². W tym kontekście Miszna informuje, że członkowie służby liturgicznej byli sprawdzani pod względem pochodzenia, dlatego nie było konieczności sprawdzania ich córek jako kandydatek na żony dla kapłanów⁶³.

7. Łagodniejsze lub surowsze traktowanie prawa dotyczącego oszacowania

Pierwsza lekcja trzeciego rozdziału traktatu *Arachin* poucza, że prawo dotyczące oszacowania można czasami traktować łagodnie, a innym razem surowo. Za jej przykładem cały rozdział trzeci omawia różne przypadki łamania prawa, w których istnieją okoliczności łagodzące lub obciążające. Podobnie też prawo dotyczące gwałciciela można traktować łagodnie lub surowo, o czym poucza czwarta lekcja tego rozdziału, która wyjaśnia, że prawo

⁵² Ponieważ wypełnił już obowiązek dając sela na rzecz Świątyni.

⁵³ Ponieważ nie miał więcej.

⁵⁴ Jeśli wykupieniu podlegał mężczyzna w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat, por. Ar 4,2.

⁵⁵ Podczas gdy wartość oszacowania wyniosła więcej niż pięć sela.

⁵⁶ Ponieważ i tak nie był w stanie zapłacić pełnej wartości oszacowania, dając sela, spełnił swój obowiązek.

⁵⁷ Wszystko, co miał, czyli pięć sela. Jedną monetą sela spełniłby obowiązek, gdyby nie miał więcej.

⁵⁸ Powtórzenie zdania otwierającego tę misznę ma pouczyć według Gemary, że jest możliwe oszacowanie większe niż sela i mniejsze niż pięćdziesiąt sela.

⁵⁹ Ar 2,2,

⁶⁰ Ar 2,3.

⁶¹ Ar 2,4.

⁶² Por. Pwt 18,7.

⁶³ Por. Kid 4,5.

dotyczące gwałciciela lub uwodziciela⁶⁴ w zależności od wyrządzającego szkodę i pozycji społecznej pokrzywdzonej można interpretować łagodnie lub bardziej surowo: „Prawo dotyczące gwałciciela i uwodziciela⁶⁵ można potraktować łagodnie, ale też surowo. W jaki sposób? Czy zgwałcił lub uwiódł [kobietę] z najbardziej szanowanego⁶⁶ rodu kapłańskiego, czy z najmniej znaczącego⁶⁷ pośród Izraela, to płaci pięćdziesiąt *sela*⁶⁸. [A rekompensata za] pohańbienie i [wyrządzoną] szkodę wszystko zależy od hańbiącego i pohańbionej⁶⁹”.

8. Składanie przyrzeczeń i podleganie przyrzeczeniom

Czwarty rozdział traktatu *Arachin* w kontekście wykupienia ze złożonego ślubowania na rzecz Świątyni omawia zasady dotyczące oszacowania, a pierwsza lekcja tego rozdziału skupia się na ustaleniu należności składającego deklarację w zależności od jego możliwości finansowych. Wartość oszacowania uzależniona od wieku i płci osoby podlegającej oszacowaniu została ustalona w Torze⁷⁰. Jeśli deklarujący złożenie sumy oszacowania nie miał wymaganych środków, to sprawę kierowano do kapłana, który oceniał osobę oszacowaną według możliwości finansowych składającego deklarację⁷¹: „Wyplacalność według możliwości ślubującego⁷², a lata zgodnie z [wiekiem] podlegającego ślubowaniu⁷³, oszacowania według podlegającego oszacowaniu⁷⁴, a [wartość] oszacowania w momencie

⁶⁴ Różnice pomiędzy uwodzicielem a gwałcicielem precyzuje traktat Ketubot: „Uwodziciel daje [rekompensatę] za trzy rzeczy, a gwałciciel za cztery. Uwodziciel daje [rekompensatę] za pohańbienie, za szkodę i płaci grzywnę, a gwałciciel dodaje do tego [rekompensatę] za ból, jaki jej zadał...”. Więcej szczegółów na ten temat, Marcinkowski 2016: 155-156. Por. także Ket 3,4-6; B Kam 8,1.

⁶⁵ Zostało szczegółowo omówione w trzecim rozdziale traktatu Ketubot.

⁶⁶ W tekście oryginalnym *hagedola* - dosł. ‘największa’, co może oznaczać ‘z najwspanialszego rodu’.

⁶⁷ W tekście oryginalnym *haktana* - dosł. ‘najmniejsza’.

⁶⁸ Nie ma znaczenia czy to był gwałciciel, czy uwodziciel i kim był wyrządzający szkodę lub kim była poszkodowana, grzywna, jaką nakłada w tej sytuacji Tora, wynosi pięćdziesiąt szekli srebra (por. Pwt 22,29), którą należy wypłacić ojcu pokrzywdzonej. W przypadku uwodziciela Tora mówi także o posagu dla dziewczycy, por. Wj 22,16.

⁶⁹ Wszystko zależy od pozycji społecznej hańbiącego i pohańbionej. ‘Patrzy się na nią, jakby była niewolnicą na sprzedaż. Ile była warta przed [tym incydemem]? A ile jest warta [teraz]? A grzywna? Jest równa dla każdego. Każdy [bierze] jej miarę z Tory, jest taka sama dla każdego. (Ket 3,7)

⁷⁰ Por. Kpł 27,3-7.

⁷¹ Por. Kpł 27,8.

⁷² W tekście oryginalnym występuje termin *noder* – dosł. ‘ślubujący’ zamiast *maarich* – szacujący, ‘oceniający’, co ściśle wiąże się z wypowiedaną formułą *erki alaj* - dosł. ‘zobowiązuję się [dać] moją wartość lub *erech ploni alaj* - dosł. ‘Zobowiązuję się [dać] wartość tego to tego’. Chodzi tu o wartość ustaloną w Torze (Kpł 27,3-7). Termin *noder* - dosł. ‘ślubujący’, a w tym przypadku ‘ślubuję’, łączy się ze ślubowaniem zapłacenia wartości rynkowej szacowanej osoby, co wyjaśniono w Ar 1,1.

⁷³ W tekście oryginalnym występuje termin *nidar* - dosł. ‘ślubowany’, ‘uroczyście obiecany’ zamiast *neerach* - dosł. ‘oszacowany’, ‘oceniany’, co wyjaśniono wyżej. Por. także Ar 1,1.

⁷⁴ Oszacowania mężczyzn i kobiet zgodnie z oszacowaniem ustalonym w Torze, por. Kpł 27,37.

oszacowania⁷⁵. Wypłacalność według możliwości ślubującego – w jaki sposób? Jeśli biedak zadeklarował oszacowanie bogatego⁷⁶, to płaci⁷⁷ oszacowanie [dla] biednego⁷⁸; a jeśli bogacz zadeklarował oszacowanie biednego⁷⁹, to płaci oszacowanie [dla] bogatego⁸⁰.

Druga lekcja tego rozdziału, stanowiąca kontynuację poprzedniej, poucza, że prawo wykupu dotyczące należności, do jakich zobowiązał się składający deklarację oszacowania, różni się od szacunkowej ofiary pokutnej *korban ole wejored*⁸¹, która nie miała ustalonej wartości, a rosła lub malała w zależności od zamożności i oceny pokutującego: „Ale z ofiarami⁸² nie jest tak⁸³. Jeśli ktoś powiedział⁸⁴: ‘Biorę na siebie ofiarę tego trędowatego⁸⁵’, to jeśli trędowaty był biedny, powinien⁸⁶ złożyć ofiarę biednego⁸⁷; a jeśli był bogaty, powinien złożyć ofiarę bogatego⁸⁸. Rabi⁸⁹ mówi: Mówię, że także z oszacowaniami jest tak samo⁹⁰. Z jakiego powodu biedny, który oszacował bogatego, płaci oszacowanie biednego? Ponieważ bogaty do niczego się nie zobowiązał⁹¹. Jednak jeśli bogaty powiedział: ‘Zobowiązuję się [dać] moje oszacowanie⁹², a biedny to słyszał i odparł: ‘To, co powiedział,

⁷⁵ Wartość oszacowania zgodnie z wiekiem (i płcią) osoby podlegającej oszacowaniu w momencie złożenia deklaracji, a nie w momencie płacenia należności, por. Ar 4,4.

⁷⁶ Wypowiadając słowa: *erko alaj*- dosł. ‘zobowiązuję się [dać] jego wartość’.

⁷⁷ W tekście oryginalnym *noten*- dosł. ‘daje’.

⁷⁸ Hebr. *erech oni*- dosł. ‘wartość biednego’. Wartość oszacowania nie może być mniejsza niż jedna moneta sela, por. Ar 2,1.

⁷⁹ Wypowiadając słowa: *Arko alaj*- dosł. ‘zobowiązuję się [dać] jego wartość, por. wyżej.

⁸⁰ Według oszacowania Tory zgodnie z wiekiem podlegającego oszacowaniu (*neerach*).

⁸¹ Jeśli ktoś rytualnie nieczysty wszedł na teren świątynny lub spożył coś świętego, ale zrobił to nieświadomie, powinien złożyć szacunkową ofiarę pokutną (*korban ole wejored*), por. Kpł 5,6-7.11; Hor 2,5; Szewu 1,2. Traktat Horajot wymienia rodzaje wykroczeń, za które należało złożyć szacunkową ofiarę pokutną. Nazwa tej ofiary szacunkowej *ole wejored* - dosł. ‘wstępujący i schodzący’ bierze się stąd, że nie było tu ustalonej jej wartości, a rosła lub opadała ona w zależności od zamożności i oceny pokutującego.

⁸² Zasadnicza różnica polega na tym, że obowiązek zapłaty należności w przypadku złożonej deklaracji spoczywa na składającym deklarację, w przypadku ofiar wszelkie należności spoczywały na osobie do tego zobowiązanej, a ich wartość zależy od osoby będącej przedmiotem ślubowania (*nidar*), a nie od ślubującego (*noder*).

⁸³ Np. oczyszczony z trądu ósmego dnia składał w ofierze dwa baranki bez skazy i jedną owcę jednoroczną także bez skazy, a dodawał do tego mąkę zaprawioną oliwą i oddzielnie oliwę. Jednak jeśli oczyszczonego z trądu nie było stać na taki wydatek, to ofiarował tylko jednego baranka oraz mąkę zaprawioną oliwą i oliwę, a do tego dwie synogarlice lub dwa młode gołębie. Szczegóły podaje Tora (Kpł 14,10-32).

⁸⁴ Ślubował.

⁸⁵ Którą ma złożyć po oczyszczeniu.

⁸⁶ Ten, kto złożył takie ślubowanie (*noder*).

⁸⁷ Jak wyżej wyjaśniono biedny trędowaty po oczyszczeniu z trądu składał jednego baranka, mąkę zaprawioną oliwą, oliwę oraz dwie synogarlice lub dwa młode gołębie. To spoczywało w tym przypadku na ‘biorącym na siebie ofiarę tego trędowatego’.

⁸⁸ Jeśli trędowaty był zamożny to ślubujący złożenie jego ofiary powinien ofiarować dwa baranki i owcę, co odnosi się do osoby będącej przedmiotem ślubowania, a nie do ślubującego.

⁸⁹ Rabi bez imienia oznacza rabiego Jehudę.

⁹⁰ Kiedy sprawa oszacowania podobna jest do ofiar to i oszacowanie podobne jest do ofiar. A zasadnicza różnica jest skutkiem tego, że one nie są do siebie podobne.

⁹¹ To biedny wziął na siebie takie zobowiązanie.

⁹² Jeśli trędowaty był zamożny, to ślubujący złożenie jego ofiary powinien ofiarować dwa baranki i owcę, co odnosi się do osoby będącej przedmiotem ślubowania, a nie do ślubującego.

biorę to na siebie’, to płaci oszacowanie bogatego⁹³. Jeśli był biedny⁹⁴ i się wzbogacił⁹⁵ albo był bogaty⁹⁶ i zubożał⁹⁷, to płaci oszacowanie bogatego. Rabi Jehuda mówi: Nawet jeśli był biedny i się wzbogacił, i ponownie zubożał, płaci oszacowanie bogatego⁹⁸’.

Z poprzedniej lekcji dowiedzieliśmy się: ‘Jeśli był biedny i się wzbogacił albo był bogaty i zubożał, to płaci oszacowanie bogatego’. Trzecia lekcja poucza, że to nie odnosi się do szacunkowej ofiary pokutnej (*korban ole wejored*), gdzie wszystko zależy nie tylko od zamożności i oceny pokutującego, ale też od czasu ofiarowania⁹⁹: „Ale z ofiarami nie jest tak¹⁰⁰. Nawet jeśli jego ojciec zmarł i zostawił mu dziesięć tysięcy¹⁰¹ albo jeśli jego statek był na morzu wioząc¹⁰² dziesiątki tysięcy¹⁰³, to Świątynia nie otrzyma z tego nic¹⁰⁴”.

9. Wartość oszacowania według wieku podlegającego oszacowaniu w momencie oszacowania

Czwarta lekcja tego rozdziału odnosi się do zasad oszacowania podanych w Ar 4,1 i wyjaśnia, że lata liczy się zgodnie z wiekiem podlegającego ślubowaniu, a wartość oszacowania według wieku podlegającego oszacowaniu w momencie oszacowania: „Lata zgodnie z [wiekiem] podlegającego ślubowaniu¹⁰⁵ - w jaki sposób? Jeśli dziecko¹⁰⁶

⁹³ Do czego się zobowiązał, jak w przypadku trędowatego (*mecora*).

⁹⁴ W momencie składania deklaracji.

⁹⁵ Jeszcze przed zapłatą zobowiązania, a według innych zanim kapłan go oszacował, por. Ar 2,1.

⁹⁶ W momencie składania deklaracji.

⁹⁷ Jeszcze przed zapłatą zobowiązania, a według innych zanim kapłan go oszacował, por. Ar 2,1.

⁹⁸ Rabi Jehuda utrzymuje, że niezależnie od intencji i okoliczności w danym momencie zobowiązania na rzecz Świątyni, powinny być spełnione określone wymogi i jeśli nawet w niewielkim stopniu nakładają się na siebie, to należy traktować je w pełnym wymiarze.

⁹⁹ Por. także Kpl 5,6-7,11; Szewu 1,1;2,1;3;1;8;6; Hor 2,4; 5,7; Ar 4,2.

¹⁰⁰ Mowa tu o oszacowaniu, które w przypadku ofiar zależy od zamożności składającego ofiarę, np. składający ofiarę po oczyszczeniu z trądu (por. poprzednią misznę), czy to bogaty, który zubożał, czy biedny, który się wzbogacił, obaj składają ofiary zgodnie z ich zamożnością w czasie ofiarowania.

¹⁰¹ Odziedziczył po ojcu dziesięć tysięcy denarów (*zuz*), które (zgodnie z Gemarą) ojciec przekazał mu na łożu śmierci. Jeśli ojciec by już nie żył, to syn byłby bogatym człowiekiem.

¹⁰² W tekście oryginalnym *bau* - dosł. ‘przybyły’.

¹⁰³ Według Gemary nie chodzi tu o towary, które były własnością ojca, warte dziesiątki tysięcy denarów, ponieważ syn byłby bogaty, ale o statek, wynajęty za dużą sumę pieniędzy, który stał się własnością syna dopiero po zakończeniu kontraktu.

¹⁰⁴ Ojciec musiałby umrzeć przed lub w momencie składania ślubowania, a statek musiałby dopłynąć do brzegu, żeby można uznać syna za bogatszego. Żadna z tych przesłanek nie została spełniona, por. Kpl 5,11.

¹⁰⁵ W tekście oryginalnym występuje termin *nidar*- dosł. ‘ślubowany’, ‘uroczyście obiecany’ zamiast *neerach* - dosł. ‘oszacowany’, ‘oceniany’, co wyjaśniono wcześniej, por. Ar 1,1; 4,1.

¹⁰⁶ W tekście oryginalnym *jeled*- dosł. ‘dziecko’. Jednak komentarze opierające się na Kpl 27,5 sugerują, że chodzi tu o przedział wiekowy od pięciu do dwudziestu lat i osobę mającą oznaki dojrzałości, wskazując wiek dwadzieścia lat. Por. także Nid 5,6-9. Jako ‘child’ tłumaczą też: Jonah Steinberg, w: Cohen Sh. (red.) 2022: III 224; Danby, H. 2016: 547; Rafael Fisch, w: Kehati, P. (red.) 2016: 36; Neusner, J., 1988: 814.

oszacowało¹⁰⁷ starca, to płaci oszacowanie starca¹⁰⁸, a jeśli starzec¹⁰⁹ oszacował¹¹⁰ dziecko¹¹¹, to płaci oszacowanie dziecka¹¹². A oszacowania według podlegającego oszacowaniu¹¹³ - w jaki sposób? Jeśli mężczyzna oszacował kobietę, to płaci oszacowanie kobiety¹¹⁴, a jeśli kobieta oszacowała mężczyznę, to płaci oszacowanie mężczyzny¹¹⁵. A [wartość] oszacowania w momencie oszacowania¹¹⁶ - w jaki sposób? Jeśli oszacował go, gdy miał mniej niż pięć lat, a ma więcej niż pięć lat¹¹⁷; miał mniej niż dwadzieścia lat¹¹⁸, a ma więcej niż dwadzieścia lat¹¹⁹, to płaci wartość w momencie oszacowania¹²⁰. Trzydziesty dzień [wlicza się jeszcze] poniżej tego¹²¹. Piąty rok i dwudziesty rok [wlicza się] poniżej¹²², gdyż napisano: ‘A od sześćdziesięciu lat wzwyż, jeśli to będzie mężczyzna’¹²³, z czego dowiaduje się, że mowa tu o wszystkich od sześćdziesiątego roku życia¹²⁴: tak jak sześćdziesiąty rok [wlicza się] poniżej, tak też piąty i dwudziesty [wlicza się] poniżej¹²⁵. Czy rzeczywiście?¹²⁶ Jeśli sześćdziesiąty rok¹²⁷ [wlicza się] poniżej, to oznacza zaostrenie [prawa]¹²⁸, a jeśli piąty

¹⁰⁷ Hebr. *heerich* - dosł. ‘oszacował’. Młody człowiek zobowiązał się do zapłaty oszacowanej wartości starca.

¹⁰⁸ Według komentarzy siedemdziesięcioletniego, czyli zgodnie z Kpł 27,7 wynoszącą piętnaście szekli srebra. Miszna używa miary sela odpowiadającej biblijnemu srebrnemu szeklowi, por. Ar 2,1.

¹⁰⁹ Siedemdziesięcioletni.

¹¹⁰ Hebr. *heerich*- dosł. ‘oszacował’, tzn. zobowiązał się do zapłaty oszacowanej wartości według Tory.

¹¹¹ W tekście oryginalnym: *jeled* – dosł. ‘dziecko’. Według komentarzy chodzi tu o młodzieńca dwudziestoletniego por. wyjaśnienia wyżej.

¹¹² W tekście oryginalnym: *jeled* – dosł. ‘dziecko’. Według komentarzy chodzi tu o młodzieńca dwudziestoletniego, por. wyjaśnienia wyżej. Zgodnie z Torą oszacowanie mężczyzny w wieku od dwudziestu do sześćdziesięciu lat wynosiło pięćdziesiąt szekli srebra, por. Kpł 27,3.

¹¹³ Hebr. *neerach*, por. Ar 4,1.

¹¹⁴ Odpowiednio do jej wieku, np. od dwudziestu do sześćdziesięciu lat oszacowanie kobiety wynosiło trzydzieści szekli srebra, por. Kpł 27,4.

¹¹⁵ Odpowiednio do jego wieku.

¹¹⁶ Wartość oszacowania liczy się w momencie oszacowania, a nie płatności por. Ar 4,1.

¹¹⁷ W momencie płatności.

¹¹⁸ W momencie złożenia deklaracji zapłaty oszacowania.

¹¹⁹ W momencie płatności.

¹²⁰ Czyli np. za chłopca który w momencie płatności ma więcej niż pięć lat musiałby zapłacić dwadzieścia szekli srebra, a płaci tylko pięć, ponieważ liczy się wartość w momencie oszacowania, gdy miał mniej niż pięć lat.

¹²¹ Trzydziesty dzień po skończeniu określonego wieku wlicza się jeszcze do poprzedniej grupy wiekowej, ponieważ cała kalkulacja wiekowa rozpoczyna się powyżej jednego miesiąca życia, por. Kpł 27,6.

¹²² Jeśli osoba w momencie jej oszacowania kończy pięć lub dwadzieścia lat, to liczy się jakby miała mniej niż pięć lub mniej niż dwadzieścia lat, a wartość oszacowania według poprzedniej kategorii wiekowej.

¹²³ Por. Kpł 27,7.

¹²⁴ Gdyż Tora mówi wyraźnie ‘od sześćdziesiątego roku wzwyż’ (Kpł 27,7), co oznacza, że rok sześćdziesiąty należy do kategorii poniżej sześćdziesięciu lat.

¹²⁵ Skoro sześćdziesiąty rok wlicza się do kategorii poniżej, to tak samo do niższej kategorii wiekowej należy wliczyć rok piąty i dwudziesty.

¹²⁶ Czy to jest słuszne wnioskowanie?

¹²⁷ Zgodnie z Torą.

¹²⁸ Ponieważ wartość oszacowania dla mężczyzny poniżej sześćdziesiątego roku życia wynosi pięćdziesiąt szekli srebra (lub według Miszny pięćdziesiąt sela), a dla mężczyzny powyżej sześćdziesiątego roku życia tylko piętnaście.

rok i dwudziesty rok [wlicza się] poniżej, to oznacza złagodzenie [prawa]¹²⁹. Pismo mówi: ‘rok, rok’, co stanowi argument z analogii¹³⁰: tak, jak ‘rok’ w sześćdziesiątym roku [wlicza się] poniżej, tak też ‘rok w piątym i dwudziestym [wlicza się] poniżej, bez względu na to, czy stanowi to zaostrenie, czy złagodzenie [prawa]¹³¹. Rabi Elazar mówi: Dopóki nie przekroczą lat o miesiąc i jeden dzień¹³²’.

10. Ślubowania zależne od wagi człowieka lub części jego ciała

Pierwsza lekcja piątego rozdziału traktatu *Arachin* omawia ślubowania darowań na rzecz Świątyni zależne od wagi człowieka lub części jego ciała: „Jeśli [ktoś] powiedział: ‘Zobowiązuję się [dać] moją wagę¹³³, to musi dać swoją wagę¹³⁴: jeśli w srebrze¹³⁵, to w srebrze¹³⁶; jeśli w złocie, to w złocie¹³⁷. Zdarzyło się, że matka Jirmatji powiedziała: ‘Zobowiązuję się [dać] wagę mojej córki, wstąpiła¹³⁸ do Jerozolimy, zważano ją¹³⁹ i dała jej wagę w złocie¹⁴⁰. ‘Zobowiązuję się [dać] wagę mojej ręki’¹⁴¹ - rabi Jehuda¹⁴² mówi: Napełnia beczkę wodą i wkłada rękę¹⁴³ aż do łokcia¹⁴⁴, a [następnie] równoważy to oślim mięsem ze

¹²⁹ Ponieważ wartość oszacowania dla chłopca poniżej piątego roku życia wynosi pięć szekli srebra, a powyżej piątego roku życia dwadzieścia szekli srebra. Podobnie też wartość oszacowania młodzieńca poniżej dwudziestego roku życia wynosi dwadzieścia szekli srebra, a po powyżej dwudziestego roku życia pięćdziesiąt szekli srebra.

¹³⁰ Hebr. gżera szawa, druga z siedmiu reguł hermeneutycznych przypisywanych Hillelowi, służąca np. do przyrównania dwóch fragmentów Tory zawierających to samo wyrażenie lub słowo. Tutaj chodzi o wyraz *szana* - ‘rok’ który oznacza to samo dla sześćdziesiątego jak i piątego lub szóstego roku życia. Por. także R. Marcinkowski, 2013: 29.

¹³¹ Ponieważ reguła hermeneutyczna gżera szawa odnosi się jednakowo do obu fragmentów Tory.

¹³² W stosunku do piątego, dwudziestego lub sześćdziesiątego roku życia. Według Gemary rabi Elazar zaczerpnął to prawo z wykupienia pierworodnego syna, które nie mogło nastąpić wcześniej niż trzydziestego pierwszego dnia. Hałacha nie podziela jednak opinii rabiego Elazara.

¹³³ Równowartość wagi składającego ślubowanie.

¹³⁴ Równowartość jego wagi.

¹³⁵ Jeśli ślubował dać równowartość swojej wagi w srebrze.

¹³⁶ To musi dać w srebrze.

¹³⁷ Jeśli ślubował dać równowartość swojej wagi w złocie, to powinien dać w złocie.

¹³⁸ Hebr. *alta*- dosł. ‘wstąpiła’ lub ‘pielgrzymowała’. Jerozolima położona jest na wzgórzach stąd też czasownik *laalot*- ‘wstępować’, ‘wchodzić do góry’, ‘pielgrzymować’.

¹³⁹ Córkę.

¹⁴⁰ Zgodnie ze złożonym ślubowaniem dała na rzecz Świątyni złoto wagi jej córki, gdyż była bardzo zamożną kobietą.

¹⁴¹ Jeśli ktoś tak powiedział.

¹⁴² Rabi Jehuda podaje sposób na zważenie ręki.

¹⁴³ W tekście oryginalnym *machnisah*- dosł. ‘wkłada ją’.

¹⁴⁴ Wtedy wypłynie z beczki woda równa objętości ręki.

ścięgnami i kośćmi¹⁴⁵, które wkłada do środka, aż beczka ponownie się wypełni¹⁴⁶. Rabi Jose powiedział: W jaki sposób można zmierzyć ciało innym mięsem, a kości innymi kośćmi¹⁴⁷? Raczej szacuje się, ile może ważyć ręka¹⁴⁸”.

11. Różnice między ślubowaniem ofiarowania na rzecz Świątyni wartości rynkowej a deklaracją dania oszacowanej wartości w Torze

Druuga lekcja tego rozdziału wyjaśnia dalsze różnice między ślubowaniem ofiarowania na rzecz Świątyni wartości rynkowej a deklaracją dania oszacowanej wartości w Torze. Pierwsze sprowadza się do wypowiedzenia formuły: *Damaj alaj* - ‘Zobowiązuję się dać moją wartość’ lub *Dmei ploni alaj* - ‘Zobowiązuję się dać moją wartość tego to a tego’, a drugie do wypowiedzenia słów: *Erki alaj* lub *Erech ploni alaj* - ‘Zobowiązuję się dać moje (lub czyjeś) oszacowanie’, czyli wartość ustaloną w Torze¹⁴⁹.

Czwarta lekcja piątego rozdziału kontynuuje wyjaśnianie praw dotyczących ofiarowania na rzecz Świątyni wartości rynkowej oraz deklaracji dania wartości oszacowanej w Torze. W obydwu przypadkach zarówno składający deklarację, jak i jej podlegający nazywani są tak samo: *noder* - dosł. ‘ślubujący’ i *nidar* - dosł. ‘ślubowany’, czyli ‘podlegający ślubowaniu’: „[Jeśli ktoś powiedział:] ‘Zobowiązuję się dać oszacowanie tego to a tego’¹⁵⁰, a [następnie] zmarł ślubujący¹⁵¹ i podlegający ślubowaniu¹⁵², to spadkobiercy muszą [to] dać¹⁵³. [Jeśli powiedział:] ‘Zobowiązuję się dać wartość tego to a tego’¹⁵⁴; a [następnie] zmarł ślubujący¹⁵⁵, to spadkobiercy muszą [to] dać¹⁵⁶; jeśli zmarł podlegający ślubowaniu¹⁵⁷, to spadkobiercy¹⁵⁸ nie muszą niczego dawać, ponieważ zmarli nie mają wartości¹⁵⁹”. (5,4)

¹⁴⁵ Waży ośle mięso, które wkłada do beczki.

¹⁴⁶ Co ma odpowiadać wadze ręki włożonej uprzednio do beczki.

¹⁴⁷ Czy to jest precyzyjny pomiar?

¹⁴⁸ I tyle ofiarować na rzecz Świątyni. Hałacha podziela opinię rabiego Jose.

¹⁴⁹ Por. wyjaśnienia do Ar 1, 1.

¹⁵⁰ Hebr. *erko szel ploni alaj*.

¹⁵¹ Hebr. *noder*- właściwie powinno być *maarich*, por. Ar 4, 1-2.

¹⁵² Hebr. *nidar*- właściwie powinno być *neerach*, por. Ar 4, 1.

¹⁵³ Spadkobiercy tego ostatniego muszą dać na rzecz Świątyni wartość oszacowania według Tory. Gemara wyjaśnia, że podlegający oszacowaniu jeszcze przed śmiercią stanął przed sądem. W przeciwnym razie nawet żyjący ten, który składał deklarację oszacowania, byłby z niej zwolniony, ponieważ zmarły nie ma żadnej wartości.

¹⁵⁴ Hebr. *damaw szel ploni alaj*. Mowa tu o wartości rynkowej, por. Ar 1, 1; 5, 3.

¹⁵⁵ Ślubujący zmarł po stawieniu się przed sądem.

¹⁵⁶ Spadkobiercy ślubującego muszą dać na rzecz Świątyni ślubowaną wartość, nawet jeśli składający ślubowanie zmarł przed sądowym ustaleniem wartości podlegającego ślubowaniu (*nidar*), a skoro ten żyje, to w każdej chwili można ustalić sądownie jego wartość.

¹⁵⁷ Przed sądowym ustaleniem jego wartości

¹⁵⁸ Spadkobiercy ślubującego (*noder*) nie muszą niczego płacić na rzecz Świątyni.

¹⁵⁹ Por. Ar 5, 2.

Zakończenie

Zgodnie z Księgą Rodzaju (1,27) człowiek został stworzony „na obraz i podobieństwo Boga”. To oznacza, że każda osoba jest wyjątkowa, ma niezbywalną wartość i godność. W związku z tym życie ludzkie jest święte i podlega ochronie.

Według literatury rabinicznej, której podstawę stanowi Miszna, życie ludzkie ma najwyższą wartość. Zgodnie z halachą ratowanie życia ludzkiego (*pikuach nefesz*) ma pierwszeństwo przed niemal wszystkimi innymi przykazaniami, z wyjątkiem bałwochwalstwa, kazirodztwa i morderstwa. To wskazuje, że życia nie można sprowadzić do wartości materialnej.

Misza naucza: „Po to człowiek został stworzony sam jeden¹⁶⁰, żeby nauczyć cię, że każdy, kto niszczy jedną istotę spośród Izraela¹⁶¹, to o nim mówi Pismo, że jakby niszczył cały świat; a każdy, kto ratuje jedną istotę spośród Izraela¹⁶², to o nim mówi Pismo, że jakby ocalił cały świat¹⁶³”. (Sanh 4,5) Ten fragment podkreśla zarówno znaczenie jednostki, jak i jej wpływ na społeczność. Każdy człowiek jest unikalny, a jego życie ma nieocenioną wartość.

Pomimo szacowania wartości człowieka w kontekście ślubowania poświęcenia na rzecz Świątyni swojej lub czyjejś wartości lub wykupienia ze złożonego ślubowania Tora nade wszystko uczy miłości wobec drugiego człowieka. Jednym z podstawowych jej przykazań jest umiłowanie bliźniego, poszanowanie jego godności i praw: „Nie będziesz się mścił i nie będziesz żywił gniewu wobec synów twojego ludu, ale będziesz miłował bliźniego swego jak siebie samego” (*weahawta lereecha kamocha*, Kpł 19,18).

Mimo iż istnieją przepisy dotyczące odszkodowań za szkody fizyczne, czym zajmuje się czwarty dział Miszny *Nezikin* (*Szkody*), są one bardziej techniczne i nie odnoszą się do duchowej wartości osoby. Podobnie też w kontekście szacowania wartości człowieka w przedstawionym tu artykule wycena wartości człowieka nie jest ustalana w sposób subiektywny, lecz według taryfikatora podanego w Torze, który zależy przede wszystkim od płci i wieku (Kpł 27:1-8). Tego typu wycena nie odnosi się do wartości moralnej, duchowej czy osobistej człowieka, ale ma charakter symboliczno-ekonomiczny i jest związana z deklaracjami składanymi wobec Świątyni. Taki system miał podkreślać, że każdy człowiek, niezależnie od swojego statusu, ma określoną wartość tak przed Bogiem, jak i we wspólnocie religijnej. Jednocześnie wyraża pragmatyczne podejście judaizmu do kwestii składania ślubów, unikając nadmiernych zobowiązań, które mogłyby prowadzić do trudności finansowych. Po zniszczeniu drugiej Świątyni w 70 r. n.e. przedstawiane tu przepisy stały się teoretyczne.

¹⁶⁰ Ten fragment wyjaśnia zasadność stworzenia każdego człowieka osobno. Wskazuje zarazem, że cała populacja ludzka pochodzi od jednego człowieka, Adama.

¹⁶¹ Niektóre teksty opuszczają ‘spośród Izraela’.

¹⁶² Jw.

¹⁶³ Por. R. Marcinkowski, 2022: 242. Ten fragment cytowany jest na medalach przyznawanych Sprawiedliwym Wśród Narodów Świata, którzy ratowali Żydów w czasie II wojny światowej. Por. także Sanh 37a.

Literatura

- Albeck, Ch. 2008. *Szisz Sidre Miszna* (hebr. Sześć Porządków *Miszny*). Jeruzalaim (Jerozolima), The Bialik Institute Jerusalem and Dvir Publishing House.
- Cohen Sh., Goldenberg R., Lapin H. (red.) 2022. *The Oxford Annotated Mishnah. A New Translation of the Mishnah. With Introductions and Notes*, Oxford: Oxford University Press.
- Danby, H. 2016. *The Mishnah. Translated from the Hebrew with Introduction and Explanatory notes*, Peabody, Massachusetts.
- Kehati, P. 1995. *The Mishnah. A New Translation With a Commentary, Seder Kodashim*, Jerusalem.
- Marcinkowski, R. 2022. *Miszna: Nezikin (Szkody)*, Wstęp, przekład z języka hebrajskiego i opracowanie, Warszawa–Bellerive-sur-Allier, Wydawnictwo DiG – Edition La Rama.
- Marcinkowski, R. 2021. *Sluga kananejski w świetle wybranych tekstów literatury rabinicznej, w: Krajobraz (nie)zależności. Literatura wobec wolności i zniewolenia na styku Orientu i Okcydentu*, Warszawa, s. 183-206.
- Marcinkowski, R. 2020. *The soul in Hebrew idioms and biblical sayings*, w: *The Soul in the Axiosphere from an Intercultural Perspective*, Volume One, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, s. 126-163.
- Marcinkowski, R. 2016. *Miszna: Naszim (Kobiety)*, Wstęp, przekład z języka hebrajskiego i opracowanie, Warszawa–Bellerive-sur-Allier: Wydawnictwo DiG – Edition La Rama
- Marcinkowski, R. (red.) 2013. *Miszna: Zeraim (Nasiona)*, Warszawa.
- Marcinkowski, R. 2004. *Paradygmaty religijności w judaizmie rabinicznym. Miszna i inne teksty talmudyczne o szabacie, święcie, półświęcie i powszedniości*, Kraków, Wydawnictwo Antykwa.
- Neusner, J. 1988. *The Mishnah. A New Translation*, New Haven and London.

Program komputerowy:

Hebrew Master Collection (Accordance 13).